

Cheferne og familie- og bymilieuet omkring dem er skildret meget anskueligt, og heri ligger vel bogens største værdi. Handelsvirksomheden er derimod ikke så udførligt fremstillet, som anm. kunne have ønsket det, og som kilderne vel kunne have tilladt det, selv om regnskabsmaterialet ikke er stort. Forf. kunne gerne have ofret mere plads på denne side af sagen og sparet nogle af de mange og lange citater, som bogen er fyldt med. Dertil kommer, at forf.s forståelse af dobbeltmonarkiets økonomiske forhold ikke synes særligt dybtgående, og at han flere steder kritikløst gengiver familietraditioner uden at forsøge at verificere dem.

Som en illustration af, hvorledes de gode tider i det 18. århundrede nåede frem til det afsides liggende Stavanger, er bogen dog afgjort af værdi, og hertil kommer dens interesse for litteraturhistorikere på grund af husets tilknytning til Alexander Kielland.

AA. RASCH

L. JAY OLIVA: *Misalliance. A Study of French Policy in Russia during the Seven Years' War.* New York University Press, 1964. VIII + 200 s. 6 \$.

L. Jay Oliva, assistant professor i historie ved New York universitet, har allerede tidligere gjort sig bemærket ved en række artikler over udvalgte emner i europæisk, særlig russisk historie. De fransk-russiske relationer under Syvårskrigen, som han i dette værk tager op til behandling, har siden slutningen af det 19. århundrede ikke været i stand til at tiltrække sig historikernes opmærksomhed. Da Albert Vandal og Alfred Rambaud skrev deres berømte værker, gjorde de det under stærk påvirkning af det franske nederlag i den fransk-tyske krig 1870-71 og i følelsen af nødvendigheden af en fransk-russisk fællesfront over for det nye tyske kejserrige. De var her eksponenter for den officielle franske politik, der fandt sit udtryk i indgåelsen af den fransk-russiske alliance i årene 1890-94. Vandals og Rambauds politiske grundindstilling kom stærkt til at præge deres vurdering af den fransk-russiske *rapprochement* under Syvårskrigen. Hemmeligheden bag Frankrigs stærkt svækkede stilling i tiden før den store revolution så de i de franske regeringers manglende vilje og evne til konsekvent at bryde overtværs med gamle politiske forestillinger og helhjertet slutte op bag den nye russiske stormagt. Ganske særlig angreb de Ludvig XV og hans hemmelige, udenrigspolitiske organisation, *le Secret du Roi*.

Det er i disse ældre franske forskeres påstand om, at Frankrig ved en direkte alliance med Rusland kunne have sikret freden i Europa og hindret sin egen magtpolitiske og diplomatiske deroute, at Oliva tager sit udgangspunkt. Oliva sætter sig som opgave »at analysere oprindelsen til, indholdet, karakteren og følgerne af den franske politik i Rusland fra 1755 til 1762« med det sigte at finde ud af, om der nogensinde i de fransk-russiske relationer i dette tidsrum var »any elements of mutuality, desirability, or durability«. Svaret på disse spørgsmål indeholdes allerede i hovedtitlen på hans værk: *Misalliance*.

Olivas hovedtese er den, at den tilnærmelse, der fandt sted mellem Frankrig og Rusland i årene 1756-61 var et hastigt og nærmest tilfældigt biprodukt af

ancen med først Østrig siden Rusland af angst for diplomatisk isolation. Disse alliancer inddrog det i Syvårskrigen, en krig, som det aldrig havde ønsket, og som det ingen interesse kunne have i at føre. Fra første færd var dets krigsmål uforenelige med dem, dets allierede havde opstillet: »Beyond the original intent to wage war on Prussia, France and Russia could not agree on war conduct, on war aims, on the necessity of peace, on the building of commerce, or on the future of Eastern Europe. The union of France and Russia was less an alliance than a contest to determine who could make the best use of whom. In contests of this nature there is usually a winner. France, at first unwittingly and then unwillingly, took the loser's part«.

Oliva har valgt at afstikke meget snævre grænser for sine arkivstudier. Af utrykt materiale bygger han udelukkende på franske arkivalier, først og fremmest den officielle, diplomatiske korrespondance mellem de tre i perioden siddende franske udenrigsministre: Rouillé, Bernis og Choiseul og de franske udsendinge i Rusland, suppleret med det franske udenrigsministeriums korrespondance med dets repræsentanter i Polen, Sverige og Danmark. Oliva er den første historiker, der så indgående har arbejdet med dette materiale. Dette er i sig selv såre fortjenstfuldt, og han har da også ved hjælp af dette materiale været i stand til på væsentlige områder at korrigere den ældre franske historikerskoles opfattelse af de fransk-russiske relationer under Syvårskrigen. Olivas hovedfortjeneste er dog, at han ud over den officielle, franske diplomatiske korrespondance i hidtil ukendt omfang har fremdraget den hemmelige korrespondance, der førtes mellem Ludvig XV og dennes ledere og hjælpere indenfor *le Secret*, og at han ved en sammenstilling af disse to ofte stærkt kontradiktoriske kildegrupper har formået at udrede det ofte uhyre komplicerede forhold mellem den officielle franske udenrigspolitik og *le Secret's* hemmelige virksomhed i Rusland og delvis i Polen i disse år.

Forfatterens begrænsning af sine selvstændige arkivstudier til franske arkiver har dog metodisk sine betænkelige sider. Trods flittig brug af ældre og yngre trykte kildesamlinger og litteratur har forfatteren hverken villet eller kunnet belyse sit emne mere indgående set ud fra Rusland og på grundlag af et større russisk arkivmateriale. Forfatteren har ingen selvstændige arkivstudier foretaget i Rusland, for slet ikke at tale om Polen, Tyskland, Sverige og Danmark. Der kastes kun i ringe grad nyt lys over udenlandske (d. v. s. ikke-franske) statsmænd og politikere. Selv de russiske diplomater og statsmænd, der optræder som jævnbyrdige medspillere i det fransk-russiske tableau, bliver mærkelig skyggeagtige. Dette bør dog ganske vist ikke uden videre lægges forfatteren til last, men det er uundgåeligt, at hans materiales manglende bredde svækker tilliden til hans hovedteses ubetingede holdbarhed. Man føler sig ikke overbevist om, at materialet helt kan bære hans vidtrækkende konklusion. At ikke uvæsentlige sider af hans resultater vil blive stående, er på den anden side klart.

Det giver også anledning til betænkelighed, når man konstaterer, hvor usikker forfatteren kan være, når han bevæger sig blot en smule uden for sit hovedemne. Efter hans egen fremstilling tillægger Choiseul det afgørende betydning at få forbedret de russisk-danske relationer ved at få gennemført et russisk-dansk mageskifte af den gottorpske del af Holsten for Oldenburg og Delmenhorst.

Ikke desto mindre synes Oliva aldrig at have gjort sig klart, at storhertugen den diplomatiske revolution og Syvårskrigen. Frankrig blev tvunget ind i alli- (den senere Peter III) kun er hertug over en del af Holsten (jvf. bl. a. s. 162).

JØRGEN SCHOUBE

PAUL P. BERNARD: Joseph II and Bavaria. Two Eighteenth Century Attempts at German Unification. The Hague, Martinus Nijhoff, 1965. 218 s. 24 fl.

Den belgisk fødte amerikanske historiker Paul P. Bernard, instructor ved Colorado College, fortjener stor ros for sit velkrevne og dygtige arbejde over Josef II's to forsøg i henholdsvis 1778 og 1784-85 på ved et mageskifte af de belgiske Nederlande for Bayern at inkorporere Sydtyskland i Østrig. Vel har emnet så langt fra været uopdyrket, men det er første gang, at det er gjort til genstand for en samlet, systematisk undersøgelse.

Med stor flid har forfatteren udnyttet de talrige fremstillinger, kildesamlinger og artikler, der på den ene eller anden måde belyser enkelt sider eller blot kuriøse detaljer i den josefinske udenrigspolitik over for Bayern i disse år. Særlig de utrykte kildesamlinger udnyttes flittigt, idet de på forbilledlig måde kompletteres med det righoldige østrigske diplomatiske materiale, som forfatteren selv har fremdraget i arkiverne i Wien. Hvor ønskeligt det end ville have været, om forfatteren havde udstrakt sine selvstændige arkivstudier til også at omfatte hovedarkiverne i de stater, der på den ene eller anden måde blev berørt af det bayerske spørgsmål, så overbevises man dog af forfatterens fremstilling om, at intet væsentligt til belysning af den *østrigske* udenrigspolitik i det bayerske inkorporationsspørgsmål er forbigået. Ved en særdeles omhyggelig og ofte skarpsindig brug af såvel instruktioner som indberetninger søger forfatteren tydeligt og bevidst at rekonstruere de væsentlige sider af beslutningsprocessen hos de ledende østrigske statsmænd, først og fremmest Josef II selv, Marie Theresia og Kaunitz.

Denne metode muliggør en ofte overordentlig fin og nuanceret portrættering af hovedaktørerne. Skarpest står billedet af den østrigske udenrigsminister, fyrst Wentzel Kaunitz-Rietberg. Kaunitz havde, siden han som toogfyrreårig i 1753 blev udnævnt til kansler, systematisk arbejdet på at opbygge sit ry som sin tids ledende diplomat og statsmand. Bernards skildring tillader os imidlertid at trænge bag den facade, som Kaunitz selv med så stor konsekvens søgte at opretholde. Den østrigske kansler får ved Bernards demaskering træk, der gang på gang leder tanken hen på Østrigs senere besejrer, fyrst Bismarck. Kaunitz' stød-vise energi, hans veksel mellem en umenneskelig arbejdsindsats og en fuldstændig negligering af selv vigtige opgaver, hans udnyttelse af sin nære tilknytning til tronens indehaver til at styrke og opretholde sin egen magtstilling, hans temperamentsfulde, uafhængige karakter, hans ekstreme forfængelighed, hans hang til hypokondri, hans primadonnaskandalescener og trusler om at trække sig tilbage fra det offentlige liv, når han ikke kunne få gennemført sin vilje, alle disse træk genfinder vi i større eller mindre udstrækning hos Bismarck. Men